

Ю. П. Урунбаева
СамИСИ, и.ф.н., доцент

ЎЗБЕКИСТОНДА ЯНГИ ТУРИЗМ ТУРИ СИФАТИДАГИ МУЗЕЙ ТУРИЗМ ХИЗМАТЛАРИНИНГ ТУШУНЧАСИ, МАЗМУНИ ВА МОҲИЯТИ

Аннотация: мақола Ўзбекистоннинг миллий туризмида янги - музей туризмни ташкил қилиш ва ривожлантириш мақсадида унинг тушунчаси, мазмуни ва моҳиятини очиқ беришга бағишланган. Шунингдек, музей туризмни ривожлантириш бўйича тавсиялар таклиф қилинган.

Калит сўзлар: тур, туризмнинг турлари, туризмнинг соҳалари, туристик фаолият, ҳудуд, музей, музей туризми, маданий туризм.

Аннотация: статья посвящена раскрытию его понятия, содержания и сущности в целях организации и развития нового музейного туризма в национальном туризме Узбекистана. Также предложены рекомендации по развитию музейного туризма.

Ключевые слова: тур, виды туризма, направления туризма, туристская деятельность, регион, музей, музейный туризм, культурный туризм.

Annotation: the article is devoted to revealing its concept, content and essence in order to organize and develop a new museum tourism in the national tourism of Uzbekistan. Recommendations for the development of museum tourism are also offered.

Key words: tour, types of tourism, areas of tourism, tourist activity, region, museum, museum tourism, cultural tourism.

Кириш. Ўзбекистонда қадимдан шаклланган музей хизматлар тизимини янада такомиллаштириш, халқнинг маънавий-ахлоқий камолотида тутган ўрнини ошириш, музей фондларида сақланиб келаётган халқимиз бой тарихини, мустақиллигимиз одимларини акс эттирувчи ноёб, нодир экспонатларни авайлаб асраш, ўрганиш, бойитиш, дунёга олиб чиқиш ва тарғиб қилиш, улардан халқимиз онгида миллий ғурур ва ифтихор, истиқлол ва ватанга садоқат туйғуларини кучайтириш йўлида кенг фойдаланиш, ушбу соҳани замон талабларига мос юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш каби муҳим масалалар мавжуд.

Туризм сайёрамиз ва одамлар ҳаётининг ажралмас қисмига айланди. Мураккаб, халқ ҳўжалигининг бутун мажмуаларини қамраб олувчи бу соҳа аҳоли бандлигини, инсонлар ҳаётидаги ижтимоий-иқтисодий фаравонликни таъминловчи, жаҳон иқтисодиётининг асосий секторига айланганди. Шунингдек, туризм давлатларнинг иқтисодий ва маданий бирлигини келтириб чиқарувчи шароитлар яратмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг «Ўзбекистон Республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2016 йил 2-декабрдаги ПФ-4861 сонли тарихий Фармонида: -“Мамлакатда туризмни жадал ривожлантириш, мавжуд улкан туризм салоҳиятидан янада тўлиқ ва самарали фойдаланиш, анъанавий маданий-тарихий туризм билан биргаликда туризмнинг бошқа салоҳиятли турларини–ривожлантириш, ички, кириш ва чиқиш туризмни комплекс ривожлантиришининг миллий ва ҳудудий дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш” белгиланган[1].

Биз ҳам Президентимизнинг Ўзбекистонда 2016 йил 2-декабрдаги халқаро туризмдаги янги тенденцияларни, йўналишларни ҳисобга олиб, Ўзбекистонда янги - “музей туризми”ни ташкил қилиш ва ривожлантириш миллий туризмимиздаги долзарб масалалардан бири деб ҳисоблаймиз.

Ҳукуматимизнинг қарорларига туризмни ривожлантириш масалалари киритилганлиги миллий туризмда янги йўналишларни, туризмнинг янги турларини ташкил қилишни талаб қилади. Яъни, музейшунослик замонавийликнинг ижтимоий, иқтисодий ва

сийсий муаммоларига юз тутди. Янги музей концепциясига мувофиқ музейда жамоа билан коммуникациянинг янги усуллари жорий этилмоқда. Ҳозирда музейлар анъанавий вазифалар ва функциялардан биров четга чиқиб, жамият ҳаётида актив иштирок этишига кўмак берувчи янада кенг дастурларни амалга ошириш лозим. Шундай кенг дастурлардан бири ватанимизнинг миллий туризмида янги тур - «Музей туризмини» яратиш ҳисобланади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Музей туризми атамаси Европа музейларнинг анъанавий фаолиятида ўтган асрнинг 70-йилларида ёзила бошланди. Музей туризмнинг келиб чиқиши Ғарб музейларининг музей бюджетига янги, кўшимча молиявий таъминотни яхшилаш йўлидаги изланишлари бўлиб, бу изланишлар натижасида музейларни туризмга тортиш ғояси келиб чиқди [7.8.]. Ғарб давлатларида музейлар фаолиятидаги асосий мезон музей экспонатлари-музей коллекцияси сўзи-музейга келувчилар шиорига айлантирилди. Болаларни мактаб ёшида музейларга олиб бориш уларнинг болаликдан мустақил касб танлашига, қизиқтиришига асос бўлиши ҳақида ҳулосалар ёзилди [9].

Ривожланган давлатларда музей туризмнинг тобора ривожланиб бораётганлигига Осиё қитъасида биринчилардан бўлиб Россиялик олимлар эътибор қилишди ва ўтган асрнинг 90 йилларидан Россия музейларидан туризмда фойдаланиш тадқиқотларини бошлашди. Ҳозирга келиб, Россияда музей туризмнинг таърифи, мазмун ва моҳияти, ривожлантиришнинг истикболлиги ҳақида кўплаб илмий ишлар нашр қилинди, ўқув-услубий қўлланмалар ёзилди [4.5.].

Жаҳон туризмнинг ривожланиши тенденцияларида музей туризмнинг жадал ривожланиб бораётганлигини эътиборга олиб, ватанимизда халқаро миқёсларда эътироф этилган кўплаб музейларимизнинг мавжудлигини ва бу музейлардан туризмда фойдаланишнинг истикболлигини ҳисобга олиб, Ўзбекистонда аҳолининг маънавий-маданий фаровонлигини оширишда, музей туризмини ташкил қилиш ва ривожлантиришнинг мамлакатимиз ҳаётидаги муҳим ўрнини белгилаш, услубий асосларини ишлаб чиқиш илмий-амалий тадқиқотларини бажаришга киришдик. Шу йўналишларда дастлабки ишлар эълон қилинди [10.11.12.13.14.15.]

Музейларнинг пайдо бўлиши ва шаклланиши ҳақида жуда кўплаб тадқиқотлар билан танишиш мумкин. Осиёдаги ғалабалари натижасида таланган бойлик ҳисобидан Александр Македонский устози Аристотелга 30 минг талант (ўша даврдаги олтин ҳисобидаги пул бирлиги) юборди. Бу пулларга Аристотел табиатшунослик музейини ташкил қилди. Аристотел ўзининг подшо ўқувчисидан янги ерлардаги ноъмолум ўсимликларнинг намунасини (гербарий-ўсимликлар музейи, қандайдир янги ҳайвонларнинг тулупларини (куритилган кўриниши) доимо юбориб туришини сўраган (ҳайвонлар музейи). Бу биринчи музейлар ва музейшуносликнинг бошланиши эди.

«Музей» - юнонча атама бўлиб, «муза» сўзидан олинган. Қадимги Юнон мифологиясида санъат ва фан маъбудалари «музалар» деб юритилган. Музалар, яъни маъбудалар ёки худолар шоир ва санъаткорларга илҳом беради, деб эътиқод қилинган. Шунинг учун антик поэзия асарларининг бошида кўпинча музага мурожаат қилинган. Санъат ва адабиётга, тарихга оид бир қанча маъбудалар мавжуд бўлган. Жумладан, антик шоирлардан Гесиод (мил.авв. 7-аср) 10 та маъбудани санаб ўтади:

1.Клио—тарих; 2.Евтерпа—поэзия ва мусиқа; 3.Талия—комедия; 4. Мельпомена—трагедия; 5. Терпсихора—ўйин; 6. Эрато—муҳаббат лирикаси;

7.Полигения—гимнлар; 8.Урания—астрономия; 9.Каллиопа—эпос; 10. Апполлон - Муза худоси ҳисобланган.

Муза образи Европа тасвирий санъатида ўз аксини топган. Маъбудалар-турли шаклдаги ҳайкаллар алоҳида эҳтиром билан муқаддас саналган иморатларда сақланган. Инсонлар маъбудаларни зиёрат қилиб, орзу-истакларини амалга оширишини тилаганлар. Натижада музалар жойлашган даргоҳ инсонларнинг зиёратгоҳига айланган. Бу даргоҳда энг асл буюмлар, нодир, қимматбаҳо ашёлар ва гўзал санъат асарлари ҳам сақланган. Улар бу бино сатҳини безаш билан бирга, зиёратчилар қалбида ҳам алоҳида таассурот қолдирган. «Музеун»-бу гўзал буюмлар сақланадиган, илҳом парилари тўпланадиган жой деган маънони англатади.

Музей туризми Россия олимлари томонидан ҳам ўрганилмоқда [2, 3, 4,8]. Бу тадқиқотларда Музей туризмни Россияда ривожлантиришнинг мақсади ва вазифалари тавсия қилинган. Биз бу хулосалардан Ўзбекистонда миллий музей туризмни ривожлантиришнинг ўрни ва аҳамиятини тушуниб олишимиз лозим. Ўзбекистонда музей туризми ҳақида мақолалар ёки қандайдир ахборотлар то ҳозиргача эълон қилинган эмас.

Тадқиқот методлари. Тадқиқотни бажаришда аналитик ва статистик таҳлиллар, илмий экспедиция натижаларидан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Ҳеч бир халқ ёки миллат маънавиятини унинг тарихидан, миллий қадриятларидан айри ҳолда тасаввур қилиб бўлмайди. Бинобарин, дунё тамаддунига бекиёс улуш қўшган кўҳна заминимиздаги маданий ҳамда тарихий ёдгорликлар, бетакрор осори-атиқалар, неча минг йиллик топилмалар ва ашёлар, нодир қўлёзмалар наинки халқимиз, балки умумжаҳон меросининг ноёб намуналари ҳисобланади. Шундай бебаҳо бойликни асраб-авайлаш, миллий тарихимиз ҳамда анъаналаримизни чуқур ўрганиб, илмий асосда таҳлил ва тарғиб этиш, аждодларимиз хотирасини эъзозлаш, айниқса, ёш авлодни маънавий юксалтиришда музейлар алоҳида ўрин тутди. Музейлар инсоннинг эстетик дидини оширишга ҳамда руҳий баркамоллигини таъминлашга катта хизмат кўрсатади. Тарихий-маданий буюмларни ўзида сақловчи бу масканлар узоқ ўтмишга бориб тақалади. Музейлар жамиятни тарих билан боғлаб туради.

Республикамызда туризмни ривожлантиришда мамлакатимиздаги музейлардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, халқимизнинг ижтимоий, маърифий ҳаётида, ёш авлодни маданий етук тарбиялашда, инсоннинг билим доирасининг кенгайишини шакллантиришда музейларимиздан туризмда фойдаланишни кучайтириш янада долзарб муаммолардан бўлиб қолмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикасида маданият ва санъат соҳасини инновацион ривожлантириш чоратadbирлари тўғрисида”ги қарорида[1] қуйидагилар белгиланган:

-аҳоли, энг аввало, ёш авлод учун мўлжалланган, интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда, музейларнинг фаолиятига инновацион ахборот технологияларни кенг жорий этиш ва музей экспонатларининг рақамли шакллари яратиш орқали музей экспонатларини кўриш имконини берадиган инфратузилмани яратиш;

-мамлакатимизнинг маданий-тарихий меросини оммалаштириш ва танитиш мақсадида музейларнинг ижтимоий маконга тўлиқ интеграциялашувини таъминлаш;

-музейларда имкониятлари чекланган шахслар, кекса ёшдаги ташриф буюрувчилар, мактабгача ёшдаги болалар ва уларга ҳамроҳлик қилаётган шахсларга хизмат кўрсатиш ва қулайлик яратишнинг инклюзив услубларидан кенг фойдаланиш.

Мазкур Қарор ватанимиздаги музейлар фаолиятини тараққиётга бошлайди. Бу тараққиётга мамлакатимизнинг миллий туризми ҳам ўзининг самарали илмий-амалий тадқиқотлари ва меҳнатларини қўшиши лозим. Шунинг учун ҳам Ўзбекистоннинг миллий туризмида музей туризмни ташкил қилиш ва ривожлантиришга жадал киришиш керак. Иккинчидан, мамлакатимизда сўнги йилларда халқимизнинг, айниқса ёш авлодларнинг музейларга қизиқиши ва ташриф буюришлари, бу ташрифларни ташкил қилувчи ташаббускорлик ҳам, айна вақтда, дунё халқларининг, халқаро туристларнинг, ватанимизга ташриф қилган давлат раҳбарларининг музейларимизга қизиқишлари ҳам йилдан-йилга кучайиб бормоқда. Чунки, Ўзбекистонда халқаро миқёсларда маълум ва машҳур бўлган музейлар бор. Шунинг учун ҳам, туризм таълимидаги бўлғуси мутахассислар “Музей туризми”да музейлардан туризмда фойдаланишни ташкил қилиш ва ривожлантириш механизмларини яхши ўзлаштириши керак.

Музей туризмнинг объекти: Ўзбекистондаги музейлар ва уларнинг фаолияти ҳисобланади.

Музей туризмнинг предмети: бу музей экспонатлари орқали инсонда билим олиш, қадриятларни сингдириш, тасаввурларни ва ҳиссиётни англаш таъсирланишни ҳосил қилишдан иборатдир.

Музей туризмнинг мақсади: Ўзбекистонда музей туризмни ташкил қилиш ва ривожлантиришнинг методологик ва ташкилий-иқтисодий механизмлари бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш ҳисобланади.

Музей туризмнинг вазифалари:

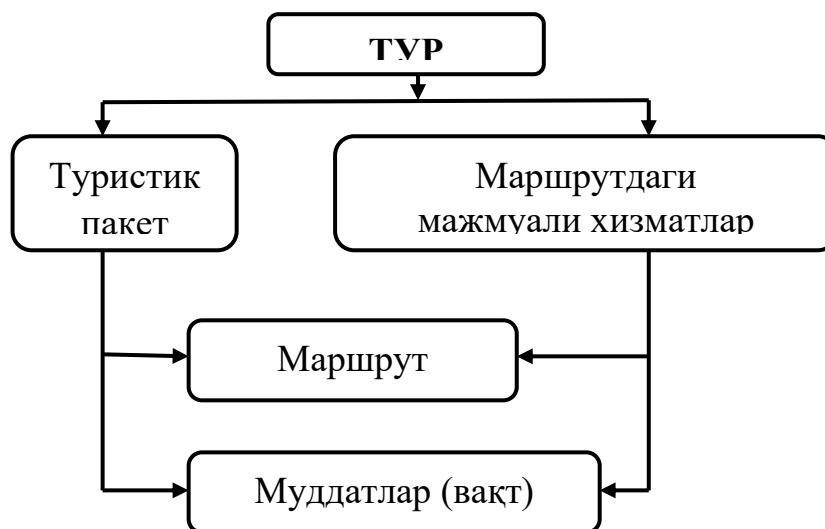
- музей туризмнинг Ўзбекистон миллий туризмида янги истиқболли тур сифатидаги тушунчаси, мазмуни ва моҳиятини, аҳолининг ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичларини оширувчи омилларини асослаш;
- глобализм шароитида ёш авлодни Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялашда музей туризмни ривожлантиришнинг объектив зарурлигини асослаш;
- Ўзбекистонда музей туризмни ташкил қилиш ва ривожлантиришнинг концептуал йўналишларини ишлаб чиқиш;
- Ўзбекистонда музей туризмнинг ресурслари, турлари, тасниф ва таърифларини яратиш;
- Ўзбекистонда музей туризмни ривожлантиришнинг имкониятлари, муаммоларини аниқлаш, улар бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш;
- Ўзбекистонда ички ва халқаро музей туризмни ривожлантириш йўналишлари бўйича тавсиялар яратиш;
- Ўзбекистоннинг инновацияли иқтисодиётида музей туризмни ривожлантиришнинг устивор йўналишларини ишлаб чиқиш.
- Ўзбекистонда музей туризмни ташкил қилиш ва ривожлантириш орқали аҳолининг ижтимоий-иқтисодий фаровонлигини оширишнинг методлари ва ижтимоий-иқтисодий самарадорлиги оширишда қуйидаги тадқиқотларни амалга ошириш лозим:
- Музей туризмнинг мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига таъсирини баҳолаш имкониятларини аниқлаш;
- Музей туризмнинг ахборот-рекламалари марказларини, маршрутлари, экскурсияларини яратиш, музей туризмнинг гид-экскурсиячиларини тайёрлаш;
- Ўзбекистонда ички ва халқаро музей туризмни ривожлантириш йўналишларини ишлаб чиқиш;
- Янги иш ўринларини таъминлашда музей туризми хизматларини ривожлантиришнинг иқтисодий самарадорлигини тадқиқ қилиш;
- Музей туризмни ривожлантиришнинг стратегик йўналишлари ва истиқболлини белгилаш.

Туризмнинг ҳақиқий моҳияти, бу соҳанинг ривожланиш манбаи, ўзаги, ядроси биринчидан туризм ресурслар ҳисобланса иккинчидан, бу туризм ресурслардан фойдаланишда аниқ мавзули, ресурс мазмунини, моҳиятини англатадиган турни (ўзбекча айтганимизда объектни кўриш, томоша қилиш, билим олиш, завқланиш ва ҳақ..) ишлаб чиқиш ҳисобланади. Биз ҳайвонлар ва ўсимликларни турларга ажратганимиз учун туризмдаги турнинг асл маъносига камроқ эътибор бераяпмиз. Туризмдаги тур атамаси биринчидан, туристик ресурсларнинг моҳияти мазмунидан иккинчидан, туристнинг ҳоҳиши, қизиқишидан, танлашидан келиб чиқади.

Тур – турист учун маълум маршрутда, маълум туристик объектга, маълум муддатда тақдим этиладиган, турли хизматлар (жойлаштириш, овқатлантириш, транспорт хизмати, маиший, туристик экскурсия ва бошқа) тўпламидир (БТТ). **Тур** - туристик хизматларнинг камида иккита турини ўз ичига олган туристик хизматлар мажмуи билан таъминланган, белгиланган йўналиш бўйича аниқ муддатлардаги саёҳат (Ўзбекистон Республикасининг “Туризм тўғрисида”ги қонуни -1-Расм)[1].

Туризмнинг турларини белгилашда (айниқса янги турни тавсия қилишда) Ўзбекистон учун қулай бўлган атамани қўллашимизни ҳеч ким тақиқламайди. Туризмнинг турларига таърифларни Бутунжаҳон туризм ташкилоти ва бошқа халқаро ташкилотлар ишлаб чиқади. Бундай таърифларни олимлар ҳам таклиф қилишади. Лекин олимларнинг таклифи халқаро ташкилотларнинг таърифларига зид бўлмаслиги талаб қилинади. БТТга аъзо давлатлар бу таърифларни қабул қилишади.

Бизнинг хулосамиз бўйича ҳар давлат ёки давлатлардаги тадқиқотчилар ўзлари таърифларни тайёрласа, турнинг таърифи ҳар бир давлатнинг ўзида кўпайиб, халқаро туризм оқида жуда кўп ноаниқликларни келтириб чиқаради.

1-Расм. Турнинг таркиби [8]

Маълум бир тур бўйича тадқиқотлар ўтказилганда албатда унинг халқаро таърифини келтириш етарли деб ҳисоблаймиз. Шунинг учун ҳам, қайд қилганимиздек, мамлакатимизда туризми, туризмнинг турларини ривожлантиришни оммавий тарғиб қилиш учун ҳам, туризмдаги тадбиркорликни тўғри ташкил қилишимиз учун ҳам биринчи навбатдаги вазифамиз туризм соҳаларининг, турларининг тариф ва тавсифларини, унинг фаолият чегараларини яхшилаб билиб олишимиз керак.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг «Ўзбекистон Республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2016 йил 2-декабрдаги ПФ-4861 сонли тарихий Фармонида: “Мамлакатда туризми жадал ривожлантириш, мавжуд улкан туризм салоҳиятидан янада тўлиқ ва самарали фойдаланиш, анъанавий маданий-тарихий туризм билан биргаликда туризмнинг бошқа салоҳиятли турларини ривожлантириши, ички, кириш ва чиқиш туризмини комплекс ривожлантиришининг миллий ва ҳудудий дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш” белгиланган эди [2].

Биз ҳам Президентимизнинг фармонидаги топшириқлардан илҳомланиб, халқаро туризмдаги янги тенденцияларни, йўналишларни, истиқболли турларни Ўзбекистоннинг миллий туризмида ташкил қилишга ҳисобга олиб, янги - “музей туризми”ни ташкил қилиш ва ривожлантириш мамлакатимиз туризмидаги долзарб масалалардан бири деб ҳисоблаймиз.

Ўзбекистон миллий туризмига биз таклиф қилаётган янги - музей туризми тури жаҳон туризм индустриясидаги энг ёш турлардан ҳисобланади. Музей туризми атамаси Европа музейларнинг анъанавий фаолиятида ўтган асрнинг 70-йилларида ёзила бошланди. Музей туризмнинг келиб чиқиши Фарб музейларининг музей бюджетига янги, қўшимча молиявий таъминотни яхшилаш йўлидаги изланишлари бўлиб, бу изланишлар натижасида музейларни туризмга тортиш ғояси келиб чиқди [18.6.14.19.]. Фарб давлатларида музейлар фаолиятидаги асосий мезон музей экспонатлари - музей коллекцияси сўзи - музейга келувчилар шioriға айлантирилди [16.17.]. Болаларни мактаб ёшида музейларга олиб бориш уларнинг болаликдан мустақил касб танлашига, қизиқтиришига асос бўлиши ҳақида хулосалар ёзилди [10.11.].

Европа давлатларида музей туризмнинг тобора ривожланиб бораётганлигига Осиё қитъасида биринчилардан бўлиб Россиялик олимлар эътибор қилишди ва ўтган асрнинг 90 йилларидан Россия музейларидан туризмда фойдаланиш тадқиқотларини бошлашди.

Ҳозирга келиб, Россияда музей туризмнинг таърифи, мазмун ва моҳияти, ривожлантиришнинг истиқболлиги ҳақида кўплаб илмий ишлар нашр қилинган [5.21.], ўқув-услубий қўлланмалар ёзилган [12.15.].

Келтирилган илмий манбаларда музей туризмнинг номланишида турфа хил фикрлар бор. Тадқиқотчи А.В. Ляшко хулосалари бўйича «музей туризми» атамаси туризм соҳасидаги «емирилувчан, оммавийлашмайдиган» атамасидир. Музей туризми маданий туризм турининг бир йўналишидир [9]. Шундай фикрни тадқиқотчилардан В.В., Анисимова, Т.А. Волкова ҳам билдиришган. Уларнинг хулосалари бўйича музей туризми - маданий билиш туризмнинг алоҳида йўналиши бўлиб, туристларга музей экспонатлари ва ўзига хос бўлган музей инфратузилмаларидан ҳайратланишни кўрсатади холос [4].

Россиялик яна бир олим Мошняга Е. В. фикрича - музей туризми табиати ва хусусиятлари бўйича бири-бирига яқин бўлган тарихий, археологик, воқеали, бадиий ва шунга ўхшаш бўлган турларни билдирувчи *маданий туризмнинг* соябони остидаги тур ҳисобланади [12].

Айдаралиев М.С., Романчук А.В., лар ҳамюрт олимларининг хулосаларини рад қилади ва музей туризми жаҳон туризмида барқарор ривожланиш салоҳиятига эга эканлигини ўз тадқиқотларида исботлайди [3.15.].

Музей туризмида таниқли бўлган хориж олимларидан Perera Kamani, Herreman, Y., лар хулосалари бўйича маданиятнинг турли туманлигидан биринчидан, *маданий туризм турининг* ўзига баҳо бериш, бу турнинг чегараларини аниқлаш қийинлигини иккинчидан, туризмнинг барча турларида маданият белгилари, хусусиятлари борлиги учун *музей туризми* маданиятнинг, билимнинг анча йўналишларини, тавсифларини ўзида мужассам қилгани учун туризмдаги алоҳида тур ҳисобланишини исботлашган [14.19.]. Биз келтирилган манбаларни таҳлили қилиб, музей туризми ҳақида олима Д.А.Петрованинг - «Маданий туризмдан яқиндагина дастлаб тармоқланган, бугун эса мустақил йўналиш келиб чиқди бу - музей туризмидир» деган қатъий хулосасига қўшилишимиз [13].

Албатда, Ўзбекистонда музей туризмни ташкил қилиш ва ривожлантиришда бу туризм турининг халқаро таърифи муҳимдир. Музей туризми жаҳон туризмида эндигина шаклланиб келаётганлигидан халқаро таърифи ҳозиргача эълон қилинмаган деб ҳисоблаймиз.

Музейшунослик - музейларнинг тарихи ва ижтимоий вазифалари, музей иши назарияси, методикасини ўргатувчи фан. Музей иши - бу илмга, таълим-тарбияга, маданиятга алоқаси бор бўлган ижтимоий фаолиятнинг ўзига хос соҳаси ҳисобланади. Музей иши самарадорлиги илмсиз мумкин эмас, фан тараққиёти маълум даражада музей иши соҳасига таъсир қилади. Профессional музей амалиётида фойдаланиладиган, музей иши муаммоларини хулосаловчи билимлар йиғиндиси — «музеология» ёки музейшунослик» дейилади. Бу атама XIX асрнинг II ярмида пайдо бўлди [13].

Аввал «музеография» атамаси қўлланилиб, у барча музейларга таалукли асарларга айтилди, XX асрнинг ўрталаридан бошлаб эса, музейларни таърифлаш қўлланила бошланган. Музейшунослик фан сифатида ҳозирги вақтда Халқаро музейлар кенгаши томонидан тўла маъқулланган. Халқаро музейлар кенгаши яъни ИКОМ-1947-йили Парижда ЮНЕСКО қошида музейлар фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича халқаро марказ сифатида ташкил қилинган эди. ИКОМ халқаро миқёсда турли ихтисосдаги музейларнинг иш тажрибасини ўзаро алмашилишга хизмат кўрсатувчи марказ сифатида юзага келди. Унинг асосий вазифаси музейлар фаолиятини яхшилашга қаратилган.

Музейшуносликнинг ИКОМ томонидан тан олинishi, 1977-йилда собиқ иттифокда ўтказилган, ихтисослашган халқаро музеология қўмитаси нинг XI Бош конференциясини ташкил қилишга ва унда бу соҳада асарлар яратиш, музеологияни университетларда ўқитиш бўйича тавсияномалар қабул қилишга олиб келди. Музейшунослик (XVI асрдан бошлаб) тажрибаларни умумлаштириш ва материалларни тизимлаштиришнинг узоқ йўли орқали ўзининг назарий тизимини, услубини ва фанлар ичида ўзининг ўрнини аниқлай бошлади. Лекин фақат сўнги ўн йилликларда асосий тушунчаларнинг шаклланиши, фаннинг умумий назарий элементларининг яратилиши музейшуносликнинг ривожланишини белгилаб берди.

Кўплаб мамлакатларда музейшуносликга мустақил фан сифатида қаралади, унинг мезони белгиларини белгилашда алоҳида йўналишлар, тортишувлар ҳам давом этмоқда. Баъзи мамлакатлардаги олимлар музейшуносликнинг махсус фан сифатида шаклланиши мумкинлигини бутунлай рад этади. Бу фикрларга Халқаро музейларнинг Кенгаши (ИКОМ) эътибор ҳам бермади ва музейшуносликни алоҳида мустақил фан эканлигини эътиф этди [7].

Музей туризмнинг таърифи ҳозирча музей туризми ўқув қўлланмасини яратган А. В.Романчук бўйича қуйидагича берилмоқда - *музей туризми- маданий билиш туризмнинг алоҳида йўналиши бўлиб, ўзига хослиги музейлар ва уларнинг инфратузилмалари салоҳиятидан туризмда фойдаланишдаги туристик фаолиятдан иборатдир*. Европа олимларининг музей туризми ҳақидаги таърифлари ҳам шундай маънони билдиришини келтириб ўтдик.Биз ҳам бу хулосани қувватлаб, Ўзбекистонда музей туризмнинг тушунчаси, мазмуни ва моҳиятини билдирувчи таърифни хулосада келтирамиз.

Хулоса ва таклифлар:

1.Музей туризми - жамиятга хизмат қилишда доимий фаолият кўрсатувчи ташкилот бўлиб, халқнинг тараққиёти тарихи билан боғлиқ моддий ва номоддий меросни йиғади, тадқиқот қилади, жамият билан бирга ишлайди, тафаккур, билим, маънавий бойлик беради, бандлик билан таъминлайди ва музейлар, уларнинг инфратузилмалари салоҳиятидан туризмда фойдаланишдаги туристик фаолиятдан иборатдир.

2.Ўзбекистонда халқаро музей туризмни ривожлантирувчи музейларни ва уларда халқаро микёслардаги экспонатларни аниқлаш.

3. Музей туризмни ривожлантиришнинг истиқболли йўналишларини ва бу йўналишларни амалга оширишнинг стратегик режаларини ишлаб чиқиш.

4. Янги иш ўринларини таъминлашда музей туризми хизматларини ривожлантиришнинг иқтисодий самарадорлигини ва мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига таъсирини баҳолаш имкониятларини аниқлаш.

Адабиётлар:

1.Ўзбекистон Республикасининг “Туризм тўғрисида”ги қонуни, Тошкент ш., 2019 йил 18-июль,ЎРҚ-549 сон.

2.Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг «Ўзбекистон Республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2016 йил 2-декабрдаги ПФ-4861 сонли Фармони. <https://lex.uz/docs/3077025>.

3. Айдаралиева М.С. Музейный туризм как устойчивая форма развития туризма // Экология России: на пути к инновациям: Межвузовский сборник научных трудов — Астрахань: Астраханский государственный университет, 2019.- С. 80-82.

4.Анисимова В.В., Волкова Т.А. Музейный туризм в России // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Естественные и точные науки. – 2021. – Т. 15. № 1. – с. 49-55.

5.Архипова О. Б. Художественная коллекция государственного Эрмитажа и развитие музейного туризма // культура и наука Санкт-Петербурга и Ленинградской области - важнейшие факторы развития туризма на Северо-западе россии: Материалы региональной научно-практической конференции. СПб., 2003.

6. Ambrose T. Museums Basics. London, 1993. P. 56.

7.Жўраев З., Музейшунослик фанидан маъруза матнлари. Тошкент, 2014.-157 б.

8.Квартальнов В.А.,Теория и практика туризма.Москва,”Финансы и статистика”.2003.- 660 с.

9.Ляшко, А.В. Музейный туризм в России. Эволюция формата // Вестник Санкт-Петербургского университета. Политология. Международные отношения. – 2012. – №3. –с. 21-26.

10. Лорд Барри; Лорд Гэйл Д. Менеджмент в музейном деле: учебное пособие / Пер. с англ. Э. Н. Гусинского и Ю. И. Турчаниновой; Под ред.А. Б. Голубовского. М., 2002.

11.Mensch P. van. Museology and management: enemies or friends? Current tendencies in theoretical museology and museum management in Europe// Museum management in the 21st century. Ed. by E. Mizushima.Tokyo,2004.-12 p.

12.Основы туризма: учебник / коллектив авторов; под ред. Е.Л. Писарецкого. – М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 384 с.

13.Петрова Д. А. Роль музея в современной туристской деятельности. Материалы Междунар. науч.-практ. конф. "Актуальные проблемы гуманитарных наук". г. Томск, 5-6 апреля 2012 г. -с.89-93.

14.Perera, K. The Role of Museums in Cultural and Heritage Tourism for Sustainable Economy in Developing Countries // Material of International Conference on Asian Art, Culture and Heritage,1913

15. Романчук А. В. ,Музейный туризм, Учебно-методическое пособие, Санкт-Петербург, 2010.-43 с.

16.Цилага Е. М., Дермицаки К., Доксанаки А., Зунис П. Ф., Линардакис М. О некоторых аспектах организации региональных музеев в Греции // Музеология – музееведение в XXI веке: Материалы международной научной конференции. СПб., 2009. С. 118-119.

17.Smith, M.K. Issues in Cultural Tourism Studies. London, New-York: Routeledge, 2003. The impact of culture on tourism./ OECD, 2009. – p. 26.

18.Hooper-Greenhill E. Museums and the Shaping of Knowledge. London, 1992. P. 1.

19.Herremann, Y. Museums and tourism: culture and consumption // Museum international. – 1998. – Vol. L, № 3. – Pp. 4-12.

20. Сотникова, С. И. Музеология: Пособие для вузов,– М.: Дрофа, 2004. – 192 с.

21.Шекова Е. Л. Оценка эффективности коммерческой деятельности музеев // Музей. 2005. № 6. с. 28–32.

22.Юреньева, Т. Ю. Музееведение : Учеб. для высш. шк.– 4-е изд., испр. и доп.– М.: Академ. проект, 2007. – 560 с.

23.Ўринбоева Ю.П., Музей туризмини ривожлантириш – аҳоли фаровонлигини оширишнинг асосий омилли. СЕРВИС, илмий-амалий ж., Самарқанд, 2024,2\1 сон,107-111 б.

24.Ўринбоева Ю.П., Ўзбекистонда янги-музей туризмини ташкил қилиш ва ривожлантиришнинг мақсади ва вазифалари. СЕРВИС, илмий-амалий ж., Самарқанд, 2024,2\1 сон, 83-87 б.

25.Ўринбоева Ю. П., Янги Ўзбекистонда музей туризмини ривожлантиришнинг назарий асослари. BIZNES–ЭКСПЕРТ,№3, Тошкент, 2024 8-12 б.

26.Ўринбоева Ю.П., Музей туризми ва аҳоли турмуш даражаси. BIZNES –ЭКСПЕРТ №4, Тошкент, 2024 58-64 б.

27.Ўринбоева Ю.П., Аҳолининг маънавий маърифий қадриятлари дунёсини бойитиш, ёш авлодни ватанга мухаббат ва садоқат руҳида тарбиялашда музейларнинг аҳамияти. “Iqtisodiyot va turizm” xalqaro ilmiy va innovatsion jurnal,№2(16), Бухоро, 2024.-74-84бб.

28.Ўринбоева Ю.П., Иқтисодиёт таркибига туризмнинг янги турларини қиритишнинг аҳамияти. “Iqtisodiyot va turizm” xalqaro ilmiy va innovatsion jurnal, №3(17), Бухоро, 202431-39бб.

29. B.Navruz-Zoda, N.Ibragimov.The measures for improving virtual activity of incoming urban tourism in Uzbekistan.World Journal of Tourism Small Business Management.Volume 1 (3), 2007.43-49.